

Den danske handel på Riga i årene ca. 1760-1807

AF

MICHAEL JENSEN

Den danske handel i den florissante periode i sidste halvdel af det attende århundrede har længe påkaldt sig historikernes opmærksomhed. De har især interesseret sig for handelen på de oversøiske destinationer i Vest- og Ostindien. Der foreligger også en litteratur om den danske handel i Østersøområdet. Nævnes kan Hans Chr. Johansens arbejde med Øresundstoldregnskaberne, der er resulteret i udgivelsen af »Shipping and Trade between the Baltic Area and Western Europe«.¹ Her gives et klart indtryk af vareudvekslingen og sejladsen på nogle af de vigtigste ruter. I en artikel om den danske skibsfart i sidste halvdel af det attende århundrede drager Johansen nogle overordnede konklusioner om karakteren af skibsfartens udvikling (mere herom nedenfor).² Aage Rasch har med udgangspunkt i de københavnske toldbøger fra 1769, 1796 og 1798 analyseret forbindelsen mellem København og de nordtyske havnebyer i perioden 1750-1807.³ Anders Monrad Møller har undersøgt de danske provinsskibes deltagelse i den internationale sejlads i det attende århundrede.⁴

Den danske handel på Rusland er et forskningsmæssigt forsømt område. Der findes i den danske og udenlandske litteratur nogle

¹ Hans Chr. Johansen: Shipping and Trade between the Baltic Area and Western Europe, Odense University Studies in History and Social Sciences, Vol. 82, Odense 1983.

² Hans Chr. Johansen: Den danske skibsfart i sidste halvdel af det 18. århundrede, Erhvervshistorisk Årbog XXVI, Aarhus 1975.

³ Aage Rasch: Forbindelsen mellem København og de nordtyske Østersøbyer 1750-1807, Erhvervshistorisk Årbog XIV, Aarhus 1963.

⁴ Anders Monrad Møller: Fra galeoth til galease. Studier i de kongeriske provinsskibsfart i det 18. århundrede, Årsskrift for Fiskeri- og Søfartsmuseet – Saltvandsakvariet i Esbjerg, Esbjerg 1981.

bemærkninger om den dansk-russiske handelstraktat af 1782,⁵ men selve handelen er stort set ubeskrevet. Der er en undtagelse, nemlig Hans Chr. Johansens artikel om den danske skibsfart i sidste halvdel af det attende århundrede. Inden denne omtales nærmere, skal der gives en redegørelse for formålet med denne artikel.

Der kan peges på flere forhold, der gør studiet af den danske Ruslandshandel interessant. Af de nedenfor omtalte generalbalancer fremgår det, at Rusland var en af de vigtigste, i flere år den vigtigste, leverandør af varer til det danske marked. Af Øresundstoldregnskaberne fremgår det, at danske skibe i overraskende høj grad gjorde sig gældende ved sejladsen mellem Rusland og Sydeuropa. Handelen på denne rute gennemløb i det attende århundrede en voldsom udvikling. Der blev fragtet meget store mængder af især hør fra Rusland til Portugal og Spanien (næsten svarende til de mængder, England aftog). Især Portugal var storftager af russisk hør, og danske skibe fragtede i årene 1760-65 i gennemsnit 63 % af hørren, 1766-70 45 % og 1780-83 44 % fra Rusland til Portugal.⁶

Ruslandshandelen var af stor betydning for Danmark. Naturligvis blev den kvantitativt overskygget af kolonihandelen, der som bekendt var hovedhjørnestenen for den danske udenrigshandel, men i en europæisk kontekst var Ruslandshandelen meget væsentlig.

I det følgende skal den danske handel på Riga underkastes en nærmere analyse. Denne by var dansk skibsfarts vigtigste russiske destination i denne periode. En anden grund til særligt at fokusere på Riga er, at der i danske arkiver er bevaret betydeligt mere om handelen på denne fremfor andre russiske byer.⁷

Artiklens emne er Rigas eksport til og import fra Danmark samt den samlede danske sejlads på Riga. Formålet er at bestemme, hvilke varer der blev handlet med, og hvordan udviklingen af denne handel forløb. Det vil blive søgt fastslået, hvilke faktorer der bestemte udviklingen. På grund af materialesituationen er det desværre kun muligt indgående at belyse Rigas eksport til Danmark, hvorimod importen fra Danmark vil blive mere overfladisk undersøgt.

⁵ F.eks. Ole Feldbæk: *Danmarks historie, Tiden 1730-1814*, Gyldendals Danmarks historie bd.4, København 1982, p.212.

⁶ Michael Jensen: *Den danske Ruslandshandel ca. 1760-1807*, upubliceret speciale, Københavns Universitet, 1989, pp.71 ff.

⁷ Michael Jensen, op.cit., tabellerne 4 og 13. Der foreligger i Kommercekollegiets arkiv, Rigsarkivet, statistisk materiale fra St. Petersburg, Arkhangelsk samt i mindre grad fra Reval og Pernau af samme karakter som fra Riga.

Som nævnt er den danske Ruslandshandel stort set overset af forskningen. Der er som omtalt Hans Chr. Johansens artikel. Heri findes i en større sammenhæng en del oplysninger om den danske sejlads mellem Rusland og havne vest for Øresund. Da Johansens materiale, Øresundstoldregnskaberne, af gode grunde ikke indeholder oplysninger om handelen mellem Rusland og Danmark (København spillede her den altdominerende rolle) må det følgende betegnes som grundforskning.

Det anvendte kildemateriale er af russisk proveniens. Det er ikke blevet systematisk anvendt i forskningen.⁸ Det muliggør derfor nye iagttagelser. Det drejer sig for det første om eksportoversigter, udarbejdet af de rigaeske toldmyndigheder, og derefter indsendt til Kommercekollegiet i København af den danske konsul. For det andet om officielle russiske tal for rubelværdien af Rigas eksport til og import fra Danmark. For det tredje om russiske oversigter over antallet af skibe, herunder de danske, der sejlede til og fra Riga. Disse skibslister, der blev udarbejdet én gang om året, indeholder kun totaltal, og altså ikke oplysninger om det enkelte skib. Hertil kommer de lister, som den danske konsul udarbejdede over de danske skibe, der anløb Riga. Af disse er på grund af kassationer kun bevaret en lille håndfuld i komplet form. Alt dette materiale opbevares i Rigsarkivets samlinger (Kommercekollegiet). Henvisninger gives i forbindelse med tabellerne, der er placeret bagest i artiklen.

En sammenligning mellem skibstallene i de nævnte russiske lister og tal fra Øresundstoldregnskaberne og i Handelstidender godtgør, at det er forsvarligt at anvende de russiske skibstal.⁹

Med hensyn til eksportoversigterne er i disse anført mængderne af de varer, der blev udført til det enkelte aftagerland fra Riga i det pågældende år. Det giver ikke mening at sammenligne mængder af forskellige varer, og da der i oversigterne ikke er anført værdier, er det nødvendigt at beregne disse. Det har kun været muligt at finde én prisliste, der dækker stort set alle de varer, der figurerer i eksportoversigterne. Den stammer fra de såkaldte alfabetiske vareregistre fra København, der hvert år i perioden 1763-1794 blev udarbejdet til brug for Generaltoldkammeret.¹⁰

⁸ Et enkelt sted er nogle tal fra det petersborgske materiale blevet anvendt: Aage Rasch: *American Trade in the Baltic 1783-1807*, *Scandinavian Economic History Review* XIII, 1965.

⁹ *Handelstidender*, der blev udgivet af Kommercekollegiet, indeholder løbende lister over skibe, der ankom til og sejlede fra København.

¹⁰ »Alfabetiske Vare-Registre over ind- og udførsel ved Københavns toldkammer«, Rigsarkivet, Generaltoldkammeret, pakkerne nr. 122.019, 222.024 og 220.305. Den fjerde pakke, der dækker årene 1791-94, har ikke noget nummer.

Denne liste vil blive anvendt i det følgende til beregning af værdierne af de varer, der udførtes fra Riga til Danmark.

Da myndighederne med få justeringer anvendte den samme prisliste i hele perioden, det vil sige regnede med faste priser, opstår der det problem, at man ved beregningen af værdien af Rigas eksport ikke nødvendigvis får et indtryk af markedsværdierne.¹¹ Der foreligger imidlertid en del løbende prisserier, der dækker de vigtigste af varerne.¹² De er fra København, der aftog en meget stor del af de russiske varer, der indførtes til Danmark. Man kan således beregne værdierne af disse varer på grundlag af de løbende priser, og derefter sammenligne med de værdier, der blev beregnet på grundlag af de faste priser. En sådan sammenligning viser, at det er forsvarligt at anvende de sidstnævnte.

Beregningerne kan bruges til at give et indtryk af den enkelte vares placering i forhold til helheden og til at bestemme, hvorledes dens betydning varierede i løbet af perioden.

Ved en simpel addition af de på grundlag af de faste priser beregnede værdier kan værdien af den samlede eksport beregnes. Der er heller ikke her tale om et udtryk for markedsværdien, men om et samlet indeks der belyser forskydningerne fra år til år. Til belysning af eksportens samlede værdi foreligger som nævnt også andre opgørelser. På de fleste af eksportoversigterne er således anført rubelværdien af eksporten, beregnet på grundlag af løbende russiske priser. Hos J. Jepson Oddy findes en sammenhængende serie af sådanne rubelværdier fra årene 1790-1804.¹³ Også her kan man altså sammenligne de forskellige værdier og dermed kontrollere pålideligheden. Dette vil ske i det følgende.

Først skal der dog peges på endnu et problem: smugleriet. En af det attende århundredes førende kendere af den russiske udenrigshandel, Heinrich Storch, mente, at smugleriet især ramte importen til Rusland, idet de indførte varer var af en ringere volumen og af større værdi end de udførte.¹⁴ Til dette kan føjes, at toldsatserne for indførte varer var højere end for udførte, og at der var flere indførsels- end udførselsforbud.¹⁵ I Danmark var det regeringens – vel ikke overraskende – vurdering, at flere

¹¹ Det var ikke ualmindeligt, at toldmyndigheder i det attende århundrede anvendte faste priser.

¹² A. Friis og K. Glammann: *A History of Wages and Prices in Denmark 1600-1800*, København 1958.

¹³ J. Jepson Oddy: *European Commerce*, London 1805, p. 148.

¹⁴ Heinrich Storch: *Historisch-statistisches Gemälde des Russischen Reichs*, Leipzig 1800, bd. V, pp. 402f.

¹⁵ Russiske toldlove i *Polnoe Sobranie Zakonov Rossijskoj Imperii*, lov nr. 12735, år 1766 og lov nr. 15520, år 1782. Desuden bd. 45 (»Kniga tarifov«), St. Petersburg 1825-84.

forbud og højere satser gav anledning til større smugleri. Det var blandt andet på baggrund heraf, at man i 1790'erne liberaliserede toldlovgivningen.¹⁶

Storch mente, at eksportoversigterne var af stor værdi.¹⁷ Det er derfor overraskende, når J. Knoppers i forbindelse med en afvisning af deres værdi henviser til Storch.¹⁸ Herudover henviser han til Walther Kirchner, der da også mener, at de er upålidelige. Kirchner anfører dog ikke argumenter for denne opfattelse og gør det ikke klart, om det er im- eller eksporttallene, han sigter til.¹⁹ Desværre kan Kirchners og Knoppers opfattelser ikke bruges til noget, da der er tale om uargumenterede påstande. Knoppers mener, at den illegale handel kan have været på 90 % af den legale.²⁰ De russiske myndigheder anslog, at smugleriet var på 20 %.²¹ Hans Chr. Johansen har i sin bog »Shipping and Trade...« foretaget en række regressionsanalyser. På grundlag heraf konkluderer han, at Øresundstoldbøgenes tal i de fleste tilfælde må anses for at være pålidelige; dette gælder således Riga-tallene.²² Da oplysningerne i Øresundstoldbøgerne stammer fra de kvitteringer, skipperne fik udstedt i afgangshavnen (in casu Riga), må de rigaeske eksportoversigter anses for at være pålidelige.²³ I øvrigt bestod Rigas eksport til Danmark, som det skal vises i det følgende, især af råvarer, og sådanne var i Rusland belagt med en lav udførselstold, ligesom de ikke var belagt med udførselsforbud. Der er derfor grund til at tro, at de ikke i større omfang er blevet uds muglet. Tilsvarende kunne de frit indføres i Danmark mod erlæggelse af en relativt lav told. Dette styrker tilliden til det danske materiale, der som supplement til det russiske skal anvendes i det følgende.

I Danmark er der bevaret eksportoversigter fra Riga fra følgende år: 1762, 1764, 1766, 1767, 1771, 1774, 1784-86, 1788-89, 1793-97 og 1803-1807 (tabel 1). Formentlig findes flere bevarede i de sovjetiske arkiver.

Med hensyn til den tidsmæssige afgrænsning: året 1760 er valgt af hensyn til materialesituationen; 1807 udgør traditionelt et skelsættende

¹⁶ Aage Rasch: Dansk Toldpolitik 1760-1797, Århus 1955, pp. 145, 164 og 290.

¹⁷ Som note nr. 14.

¹⁸ J. Knoppers: Dutch Trade with Russia from the Time of Peter I to Alexander I, Montreal 1976, bd. I, p. XL.

¹⁹ W. Kirchner: Franco-Russian Economic Relations in the Eighteenth Century, p. 288, note 28. Findes i Kirchner: Commercial Relations between Europe and Russia, Indiana University Publications, Russian and East European Series, vol. 33, 1966.

²⁰ Knoppers: op.cit., p. XL.

²¹ Knoppers: op.cit., p. XL. Det oplyses ikke, om der sigtes til im- eller eksporten.

²² Regressionsanalyserne: Hans Chr. Johansen: Shipping and Trade..., pp. 61 f og 100 f. For Rigas vedkommende pp. 84 og 86. Se også p. 90.

²³ Toldkvitteringer: Hans Chr. Johansen: Shipping and Trade..., p. 100.

år for den danske skibsfart, og Rigahandelen blev da også ramt af krigen med England efter 1807, selv om det ikke varede længe, før handelen var tilbage i sit gamle leje.

Det fremgår af tabel 1, at Rigas eksport til Danmark i de fleste år hovedsageligt bestod af hør, hamp og blår. Disse produkter udgjorde frem til midten af 1790'erne normalt 80-95 % af eksporten. Efter 1794 er andelen mindre; således $\frac{2}{3}$ i 1795, 1797 og 1804, ca. $\frac{1}{2}$ i 1803, ca. $\frac{1}{3}$ i 1796 og 1805 og $\frac{1}{3}$ i 1806, til gengæld ca. 80 % i 1807. Den relative tilbagegang henimod periodens slutning skyldes et vældigt opsving i Rigas korneksport.

Blår var betegnelsen for en ringere kvalitet af hør og hamp. Dertil kommer, at frøene og olien også udvandt af hør- og hampeplanterne. Hør- og hampeprodukter dominerede således i eksporten til Danmark, ligesom de generelt var stærkt repræsenteret i eksporten. Eksporten til Danmark var imidlertid relativt ensidigt sammensat. Tilsvarende kan i øvrigt siges om den danske eksport til Rusland.²⁴

Hør- og hampeprodukterne fandt i Danmark anvendelse i forbindelse med tekstilfremstilling i manufakturer og i husflidsproduktionen samt i forbindelse med skibsudrustning (for eksempel sejl og tovværk).²⁵

Blandt de øvrige varer, der kunne købes i Riga, var det kun korn, der afsattes i Danmark i større omfang. Riga var ubestridt Ruslands vigtigste kornudskibningshavn.²⁶ Den forsynede ligesom Danzig, Königsberg og andre Østersøhavne det øvrige Europa med korn. Riga udførte hvede til Sydeuropa og rug til Nordeuropa, herunder Danmark.

Omfanget af korneksporten til Danmark afhang af to faktorer. For det første var det i princippet forbudt at indføre korn i det egentlige Danmark og det søndenfjeldske Norge frem til 1788. Der blev imidlertid undertiden givet dispensation, idet det danske landbrug ofte ikke var i stand til at dække det indenlandske behov. Særlig problematisk blev situationen, når høsten i det egentlige Danmark slog fejl, idet Norge fik store leverancer herfra. Riga havde ifølge Øresundstoldbøgerne da også en stor korneksport til Norge. Det samme gjaldt i øvrigt også Arkhangelsk.²⁷ Indførselen til det egentlige Danmark og Slesvig-Holsten kan ikke have været stor, idet de mængder korn, der ifølge Øresundstoldregnskaberne blev ført fra Riga til Norge, stort set svarer til det, der ifølge eksportoversigterne

²⁴ Sml. med Heinrich Storch: *Historisch...*, suppl. bd., p. 39.

²⁵ Michael Jensen, op.cit., pp. 57 ff og J. O. Bro-Jørgensen: *Industriens historie i Danmark, Tiden 1730-1840*, København 1943, kapitlet om husfliden.

²⁶ B. N. Mironov: *Eksport russkogo khleba vo vtoroj polovine XVIII-nachale XIX veka*, *Istoricheskije zapiski*, bd. 93, 1974, passim.

²⁷ Arkhangelsk-eksport til Norge: Michael Jensen, op.cit., p. 49.

udførtes til det danske monarki. I de år, hvor rugeeksporten til Danmark var særligt stor, er der dog en betydelig andel, der ikke er registreret i Øresundstoldbøgerne som udført til Norge. I disse år må det egentlige Danmark og Slesvig-Holsten have aftaget en del. Eller også er det reeksporteret fra København. Dette kan dog ikke afgøres, da de københavnske oplagsbøger er gået tabt.

I den behandlede periode blev der gentagne gange givet dispensation til kornindførsel i det egentlige Danmark og Norge, hvilket forklarer Rigas store eksport til Danmark. I 1788 blev forbuddet helt ophævet.²⁸

Den anden faktor, der bestemte omfanget af Rigas korneksport til Danmark, var den russiske regerings politik på området. Denne afhang af udbuddet af korn i Rusland.

I det meste af århundredet kunne korn frit udføres fra Riga, mens korneksporten fra St. Petersburg og Arkhangelsk først blev givet fri i 1762. Undertiden blev der dog udstedt eksportforbud i Riga. Det var tilfældet i 1788 under henvisning til et ønske om at garantere de russiske tropper de nødvendige forsyninger under den netop udbrudte svensk-russiske krig.²⁹ Forbuddet blev opretholdt i den resterende del af Katharina den Stores regeringstid (frem til 1796), trods opfordringer fra de lokale myndigheder om en lempelse. Denne ændring i den førte politik skyldes en erkendelse af, at man hidtil havde eksporteret trods egne forsyningsproblemer.³⁰ Når der alligevel er en eksport til Danmark efter 1793 må det skyldes, at korn fra Kurland og Litauen, ligesom hvede og byg, ikke var omfattet af forbuddet.³¹

Som resultat af disse to faktorerers indvirkning varierede Rigas korneksport til Danmark fra år til år, men udgjorde ofte en meget betydelig del af den samlede eksport. Dette var i særlig grad tilfældet i 1771, 1784, 1796, 1803 og 1805-1806. De endog meget høje tal i 1796, 1805 og 1806 virker urealistisk høje, og som der vil blive argumenteret for nedenfor, er formentlig en del af det korn, der i Riga er blevet registreret som udført til Danmark, reelt blevet udført til Holland som led i en omgåelse af den blokade, Rusland indførte mod Holland i 1795.

Under alle omstændigheder har Riga i kritiske år bidraget til at råde bod på de problemer, der undertiden opstod i Danmark, når det danske landbrug ikke altid formåede at dække den indenlandske efterspørgsel. Danmark var blandt de førende aftagere af Rigas korn, især af rug og

²⁸ Aage Rasch: *Dansk toldpolitik*..., pp. 120f og 258f.

²⁹ N.N. Firsov: *Pravitelstvo i obshchestvo v ikh otnoshenijakh k vneshnej trgovle Rossii v carstvovanije imperatricy Ekatariny II*. Kazan 1902, genoptryk Cambridge 1972, p. 240.

³⁰ Som note nr. 29.

³¹ Som note nr. 29.

hvede. Generelt var Holland vigtigste aftager af rug og byg, Spanien og Portugal af hvede og England af havre.³²

Frem til midten af 1790'erne aftog Danmark 10-15 % af Rigas eksport af korn, hvilket, som det skal vises om et øjeblik, svarede til den danske andel af Rigas samlede eksport.

Af andre produkter eksporteredes kun små mængder til Danmark. Der er hovedsagelig tale om potaske, tobak og jern. Sidstnævntes betydning er tilmed overdrevet i tabel 1, idet der til beregningen af værdien er anvendt Generaltoldkammerets faste pris, det vil sige 20 rigsdaler pr. skippund (= ca. 2 rigsdaler pr. pud), mens markedsprisen for russisk jern i København i 1790'erne var 8 rigsdaler pr. skippund (= ca. 0,8 rigsdaler pr. pud). For i hvert fald den sidste del af den behandlede periodes vedkommende er værdien af jerneksporten i tabel 1 således overdreven i forhold til værdierne af de øvrige varer, fordi priserne på disse steg i løbet af perioden.³³

Riga eksporterede altså hør, hamp, blår og andre hør- og hampeprodukter til Danmark og i en del år også betydelige mængder af korn, især rug. Andre produkter blev derimod ikke afsat i større omfang. Det afspejler dels det faktum, at Rigas eksport generelt var mere ensidigt sammensat end St. Petersborgs, dels at eksporten til Danmark var mere ensidigt sammensat end den generelle.

Det er desværre ikke alle de i eksportoversigterne anførte varer, der figurerer i prislisten. Det drejer sig om en håndfuld, hvoraf nogle blev udført i så små mængder, at det er uden betydning. Der er dog nogle af disse varer, der er af betydning. Det drejer sig om trævarer til skibsbyggeri (tabel 1 a). Riga var storleverandør af sådanne varer, og særlig dets master var berømmede over hele Europa for en meget høj kvalitet. Riga har altså også leveret træ til udrustningen af den danske koffardi- og orlogsflåde og har også derved haft betydning for den danske udenrigshandel.

Krigstider gav særlig anledning til udbygning af den danske handelsflåde, idet Danmark hér drog fordel af, at krigsførende magter ikke i samme grad som i fredstid kunne opretholde deres sejlads på grund af fjendtlige overfald. Man kunne tro, at krigsår ville give anledning til et opsving i det neutrale Danmarks import af skibsbygningsmateriel fra Riga. Dette synes dog ikke at have været tilfældet (tabel 1 a; 1790'erne var en krigsperiode; dog var eksporten af spir og bjælker stor på dette tidspunkt). Det skal i denne forbindelse erindres, at andre russiske havne

³² Eksportoversigterne.

³³ Jernpriser: Aage Rasch: Dansk Toldpolitik..., pp. 252 og 328 ff.

havde en stor eksport af trævarer. Desværre foreligger ikke eksportoversigter fra disse. Også de nordtyske havne havde en sådan eksport. Måske har Danmark i krigsår øget sin import herfra.

Det er en meget udbredt opfattelse, at den danske handels omfang og udvikling i den florissante periode hang snævert sammen med de politiske forhold i Europa. Danmark kunne i kraft af den neutralitet, det opretholdt under storkrigene, fremme sin handel. Som nævnt kunne det overtage en del af den handel, der ellers tilkom andre landes skibsfart. Det er en forlængst påvist kendsgerning, at Danmark udnyttede krigstidskonjunkturerne til at øge sin andel af handelen på kolonierne i Vestindien og på Østen.³⁴ Under Syvårskrigen 1756-1763, Den amerikanske Uafhængighedskrig 1776-1783 og Revolutions- og Napoleonskrigene i 1790'erne og op til 1807 fragtede danske skibe således varer fra f.eks. de franske kolonier til Europa og retur. Danske skibe overtog fragter til de krigsførende stater, og det gjorde sig stærkere gældende i Middelhavshandelen.³⁵

Danmarks udnyttelse af neutralitetskonjunkturerne spiller således en meget stor rolle i historieskrivningen. Denne problemstilling vil blive taget op i det følgende.

Hvorledes forløb udviklingen af den danske handel på Riga? Blev den bestemt af de særlige konjunkturer, der i andre sammenhænge gjorde sig gældende i henholdsvis freds- og krigsperioder, eller skal man søge helt andre forklaringer? Er der tale om et sammenfald af faktorer, eller om forskellige betydende faktorer til forskellige tidspunkter?

Som nævnt gav krigstider anledning til et opsving i skibsbyggeriet i Danmark, og Danmark indførte store mængder af hør og hamp, der fandt anvendelse i blandt andet denne forbindelse.³⁶ Endvidere fremgår det af Generaltoldkammerets såkaldte generalbalancer over den danske udenrigshandel, at den danske eksport var særlig stor i krigsår. Måske kunne denne stigende aktivitet give anledning til en større import af russiske råvarer.³⁷ Endelig havde Danmark særlige muligheder for at fremme sin

³⁴ Birgit Nüchel Thomsen: Dansk-engelsk samhandel. Et historisk rids 1661-1963, Erhvervshistorisk Årbog XVI, Aarhus 1965, pp. 25 og 31 ff. Hans Chr. Johansen: Dansk skibsfart..., Erhvervshistorisk Årbog 1975, pp. 71 ff. Richard Willerslev og P.P. Sveistrup: Den danske sukkerhandels og sukkerproduktions historie, København 1945, pp. 48 ff. Ole Feldbæk: Danmarks historie..., pp. 208-21 og flere andre af Feldbæks værker.

³⁵ Middelhavshandelen: Nüchel Thomsen: op.cit., p. 29.

³⁶ Nüchel Thomsen: op.cit., pp. 24, 29 f og 40 f.

³⁷ Generalbalancerne: Rigsarkivet, Generaltoldkammeret, Generalberegninger over Varnernes Beløb fra og til fremmede Steder ved Kjøbenhavns Toldbod, pakke nr. 2 B 47 2-4. Dækker perioden 1763-94. Birgit Nüchel Thomsen: op.cit., pp. 260 ff har påvist, at generalbalancerne tal for Englandshandelen er upålidelige. Argumentation for, at de er pålidelige for Ruslandshandelens vedkommende: Michael Jensen: op.cit., pp. 55 f.

transithandel i politisk urolige tider. Importerede man også flere Riga-varer i denne sammenhæng?

Man kunne i forlængelse heraf forvente, at den samlede danske sejlads på Riga ville tage til i krigsperioder. Dette fordi f.eks. den engelske sejlads under krigen 1756-1763 og den engelske og hollandske under krigen 1776-1783 blev lagt hindringer i vejen på grund af fjendtlige overfald. Det russiske marked burde være et oplagt eksempel på, at netop sådanne forhold spillede ind, idet England og Holland i fredstid var de to førende magter på det rigaeske marked.³⁸

Hans Chr. Johansen har ved studier i Øresundstoldbøgerne påvist, at den samlede danske sejlads mellem Østersøen og havnene vest for Øresund ganske vist blev påvirket af krigs- kontra fredskonjunkturer, men at der over denne tendens lå en mere langsigtet tendens til fremgang.³⁹ Har denne betragtningsmåde også relevans for Rigahandelen?

Udviklingen af eksporten fra Riga til Danmark kan følges på flere måder, hvorved analysen bliver mere sikker. Det fremgår af totaltallene i tabel 1, at der var tale om en tilbagegang fra krigsåret 1762 til fredsåret 1764. Også i 1766 og 1767 var tallene lavere end i 1762. Tilbagegangen skyldes delvist et fald i korneksporten, men det er ikke hele forklaringen. Tallene tyder på en sammenhæng mellem handelens omfang og de politiske forhold. Denne tendens styrkes i øvrigt af, at tallet for 1762 kun dækker perioden til ultimo oktober, mens tallene for 1766 og 1767 dækker hele året.⁴⁰ Nedenfor skal tendensen til afmatning også vises ved hjælp af skibstallene.

I 1770'erne er der tale om fremgang, og det kan ikke hænge sammen med krigskonjunkturer, idet der nemlig ikke var krig i første del af årtiet! Den relativt store fremgang skyldes en stigning i korneksporten. Denne var således 4 gange større i 1771 end i 1766, og også i 1774 var den større end i midten af 1760'erne.⁴¹

Man kunne måske have ventet, at eksporten af hamp ville have været særlig stor i 1762, der var krigsår med tilhørende vækst i skibsbyggeriet. Eksporten i 1762 var dog på niveau med tallene fra 1764 og 1766, derimod større end i 1767 og 1771. Det, der især medvirkede til den store eksport i 1762, var udførselen af hør, der i dette år var større end på noget

³⁸ Engelsk og hollandsk dominans: se tabellerne 3 og 5.

³⁹ Hans Chr. Johansen: Dansk skibsfart...

⁴⁰ Sejlsæsonen varierede dog fra år til år. Den sluttede normalt oktober/november: Oddy: op.cit., p. 106. Eksportoversigter indsendtes i øvrigt hvert kvartal.

⁴¹ Tallene fra 1771 dækker perioden til ultimo september, tallene fra 1766 og 1774 hele året.

senere tidspunkt. Sammenhængen mellem den større høreksport og krigen kan skyldes et større skibsbyggeri (dog burde hampeeksporten så også have været særlig stor, og det var den som nævnt ikke). Måske er en del af de meget store hørmængder gået til fremstilling af tekstiler m.h.p. eksport. Der kan også have været tale om en reeksport. Har dette været tilfældet, skulle det potentielt kunne aflæses af Øresundstoldregnskaberne, idet eksporten fra København, der var det danske transithandelscentrum, er registreret heri. Det fremgår imidlertid ikke af Øresundstoldregnskaberne, at der skulle have været en sådan eksport. En sådan kan dog godt have fundet sted enten til havne øst for Øresund eller til de danske kolonier, for i så fald er det ikke blevet registreret ved Øresundstoldkammeret.

Under alle omstændigheder tyder tallene på, at der har været en afmatning i Rigas eksport til Danmark efter krigen. Det er til gengæld svært at præcisere årsagen. Tallene viser også, at korneksportens omfang har været af stor betydning. Men her var det som bekendt snarere de to regerings politik, der spillede ind.

Desværre er der ikke tal for krigsårene 1776-1783, men i 1784 var eksporten betydeligt større end i årene før krigen, og denne fremgang skyldes kun til en vis grad en større kornhandel. Måske ses her en efterdønning efter krigen. Tallet fra 1784 dækker kun perioden til ultimo oktober, men er alligevel større end tallene fra 1766, 1767 og 1774, der dækker hele året. Tallene fra 1785 og 1786 rækker til ultimo november, men er alligevel betydeligt mindre end tallet fra 1784 (dog jvf. note 40).

Fra 1785 indtræder et kraftigt tilbageslag. Det er her påfaldende, at korneksporten falder drastisk, men det er ikke hele forklaringen.

De lave tal for årene 1785-1789 antyder, at fredstilstanden har påvirket den dansk-rigaeske samhandel i nedadgående retning, idet tallene nåede ned på niveauet fra 1760'erne.

Det meget lave tal i 1789 skyldes formentlig, at Danmark blev inddraget i den russisk-svenske krig, der fandt sted i 1788-1791.

Det kunne naturligvis indvendes, at tilbagegangen kunne hænge sammen med, at danske skibe i disse år af en eller anden grund har foretrukket andre russiske havne, særligt St. Petersburg (den eneste virkeligt betydningsfulde af de øvrige havne). Det kan imidlertid ved hjælp af eksportoversigter fra St. Petersburg vises, at også denne bys eksport til Danmark tog af i sidste del af 1780'erne.

I 1790'erne indtræder en kraftig fremgang (tabel 1). Denne fremgang nærmest eksploderer i 1796. Også i 1805 og 1806 var tallene endog meget høje. I 1803 og 1804 var de i sammenligning hermed en del lavere, men dog større end i 1760'erne, 1770'erne og 1780'erne. I 1796, 1805 og 1806

var korneksporten meget stor, men selv om den fradrages er der tale om en forskydning til et markant højere niveau.

For 1760'ernes og 1780'ernes vedkommende så vi, at der var en sammenhæng mellem handelens omfang og den politiske situation. Dette forhold synes også at have gjort sig gældende i 1790'erne og op til 1807, hvor der stort set uafbrudt rådede krig (bemærk tilbageslaget i 1807, hvor krigen med England næsten lammede den danske Rigahandel).

Af de tidligere nævnte generalbalancer fremgår det, at der i Danmark i perioden 1763-1794 var en i det lange løb stigende efterspørgsel efter russiske varer til brug indenfor det danske produktionsliv. Den voldsomme vækst i Rigas eksport til Danmark kan dog for 1790'ernes og 1800-årenes vedkommende næppe forklares ud fra dette alene, dertil er fremgangen for kraftig. Krigsforholdene må tages i betragtning, i den forstand at de har givet anledning til en stigning i Rigas eksport til de københavnske transitoplæg. Tal fra Øresundstoldregnskaberne tyder på en sådan sammenhæng, idet der fra København blev sendt større ladninger vestpå af typisk russiske varer, end det havde været tilfældet i 1780'ernes sidste del. Også en sammenligning mellem eksportoversigter fra St. Petersburg, Riga og Arkhangelsk på den ene side og generalbalancerne tal på den anden tyder på en sådan sammenhæng.⁴² Der kan også have været tale om et særligt stort indenlandsk dansk forbrug af russiske varer efter 1794 – det år hvortil generalbalancerne tal rækker – udover den almindelige vækst som følge af en forøget aktivitet under krigen. Dette forbrug var i hvert tilfælde ifølge generalbalancerne større i årene 1792-94 end i 1780'ernes anden halvdel, hvor det til gengæld var langt mindre end i krigsårene omkring 1780. For 1790'erne gælder det altså, at Rigas eksport til de danske transitoplæg tog til, og for årene 1792-94 kan der konstateres et markant stigende indenlandsk forbrug af russiske varer. I 1780'ernes sidste del, der var en fredsperiode, gør det modsatte sig gældende.

Det er nødvendigt også at se på udviklingen i løbende priser. Eksportoversigterne indeholder som nævnt i de fleste tilfælde tal for rubelværdien af den samlede eksport, og disse tal kan suppleres med tilsvarende angivelser fra J. Jepson Oddys samtidige værk »European Commerce«, der dækker perioden 1790-1804. I de år, hvor der både er tal fra eksportoversigterne og fra Oddy, er disse identiske.⁴³ Rubelværdierne er anført i tabel 2.

⁴² Michael Jensen: op.cit., pp. 53 ff.

⁴³ Oddy: op.cit., p. 148.

Der mangler tal fra før 1784 (undt. 1766) så undersøgelsen må begrænses kronologisk. Det fremgår, at eksportens værdi faldt efter 1784 med et lavpunkt i 1789. Herefter er der tale om en fremgang i 1790'erne med en særligt voldsom vækst i 1795-1796. Herefter tilbagegang til et dog stadig relativt højt niveau og endelig en kraftig vækst i 1805-1806. Dette forløb svarer til det ovenfor konstaterede. Der skal tages højde for inflationen, der var et problem i Rusland o. 1800, men den kan dog umuligt være årsagen til hele den store vækst.⁴⁴

I tabel 4 er givet en oversigt over antallet af danske skibe, der sejlede til Riga. Da informationerne i skibslisterne er kronologisk fyldigst bevaret, får man her det mest sammenhængende indtryk. Af tabel 4 fremgår det tydeligt, at antallet af danske skibe faldt kraftigt efter freden i 1763. Krigstidens niveau blev først nået igen i 1781-1782, der også var krigsår. Det noteres, at tallene var større i 1783 og 1784 end i 1782. Derefter følger en udvikling, svarende til den ovenfor beskrevne med en kraftig tendens til fremgang i 1790'erne og i årene frem til 1806. Tendensen er altså den samme, uanset hvilken kildetype man anvender. Udviklingen i skibstallene afviger i detaljen fra den, man kunne aflæse af eksporttallene, da skibstallene jo dækker hele sejladsen på danske skibe og ikke blot sejladsen mellem Riga og Danmark. Tendensen er dog klart den samme.

På grundlag af kilderne kan det altså konkluderes, at Rigas eksport til Danmark og den samlede danske sejlads på Riga var størst i krigstider og mindst i fredstider. Hvor kildematerialet slog til, kunne det konstateres, at det indenlandske danske forbrug af russiske varer og den danske reeksport af typisk russiske varer var størst i krigsår. Formentlig spillede krigstidernes større skibsbyggeri ind. En nærliggende forklaring på denne fremgang kunne være, at Danmark i krigstider har udnyttet sin neutralitet til at fritage sine krigsførende konkurrenter markedsandele, sådan som det var tilfældet i forbindelse med koloni- og Middelhavshandelen. Om dette reelt var tilfældet må undersøges nærmere.⁴⁵

Af tabel 2 fremgår det, at den danske procentvise andel af eksporten fra Riga i fredsårene i slutningen af 1780'erne lå over niveauet i første del af 1790'erne, der var en politisk urolig periode. Den absolutte stigning i starten af 1790'erne skyldes således ikke, at Danmark vandt markedsandele, men at Rigas eksport i denne periode var inde i en stærkt opadgående udvikling. Omvendt gælder det, at de i absolut forstand lave

⁴⁴ Inflationen: Otto-Heinrich Elias: *Reval in der Reformpolitik Katharinas II. Die Statthalterchaftszeit 1783-1796*, Bonn-Bad Godesberg 1978, pp. 196 ff.

⁴⁵ Med andre lande menes England, Holland og Frankrig.

tal i sidste halvdel af 1780'erne for eksporten til Danmark hænger sammen med en generel afmatning i Rigas eksport.

Tydeligere bliver sammenhængen, hvis tabel 4 inddrages. I krigsårene 1761-1762 udgjorde de danske skibe 13-14 % af alle de skibe, der anløb Riga. I fredsåret 1766 var tallet 15 %. I krigsårene 1781-1782 var tallene hhv. 17 % og 13 %, det vil for 1782 vedkommende sige under tallet for 1766. I årene 1784-1789 lå tallene på niveau med dem fra 1760'erne og 1782. Så også her gælder det, at den danske tilbagegang i fredstider ikke skyldes, at Danmark tabte andele, men at den samlede internationale sejlads tog af. I 1793 og 1794 var Danmarks relative andel mindre end i sidste del af 1780'erne, hvilket svarer til det resultat, der kunne udlæses af eksporttallene.

Sammenlignes med de øvrige nationers sejlads på Riga (tabel 5) ses det, at Holland i 1782 kun i ringe omfang tog del, mens England i samme år måtte notere et betydeligt tilbageslag. Dette skyldes uden tvivl krigen. De gjorde sig stærkere gældende i 1783 og 1784, men dette gav ikke anledning til et tilbageslag for den danske sejlads – faktisk tværtimod. Den danske tilbagegang efter 1784 modsvares af en reduktion i antallet af engelske, svenske, hollandske og preussiske skibe (undtaget er det for den danske skibsfart meget dårlige år 1787). Ved sammenligningen med antallet af andre nationers skibe er der imidlertid tre forhold, der kunne give anledning til overvejelse. For det første havde de danske og de udenlandske skibe ikke nødvendigvis samme tonnage. Her skal det imidlertid noteres, at den danske andel er den samme, uanset om man ser på skibs- eller eksporttallene. For det andet har Anders Monrad Møller i sin »Fra galeoth til galease« påvist, at små danske provinsskibe i særlig grad tog del i udenrigsfarten under krigstidernes højkonjunkturer. Hvis det store antal danske skibe, der i krigstider sejlede på Riga, skyldes, at flere små provinsskibe tog del, skulle det give sig udslag i, at gennemsnitstonnagen for de danske skibe faldt i krigstider. Dette synes dog ikke at have været tilfældet. I 1775 havde de danske skibe en gennemsnitstonnage på 41 kommercelæster, i 1798 48, i 1801 42 og i 1804 48.⁴⁶ Gennemsnitstonnagen var for Rigas vedkommende altså større i krigsperioden o. 1800 end i fredsåret 1775. For det tredje er det et spørgsmål, hvad man overhovedet skal forstå ved »danske skibe« i de rigaeske lister. I disse tales der om skibe under »kongeligt dansk flag«. Et sådant

⁴⁶ Anders Monrad Møller: op.cit., fig. 28 og 29, pp. 153 og 155. Tonnagetallene: År 1775: Kommercekollegiet, tyske sekretariat, journalsag nr. 319. År 1798, 1801 og 1804: Kommercekollegiet, Handels- og konsulatfagets sekretariat, Forestillinger og kongelige resolutioner (bind nr. 1590-1603).

behøvede jo ikke nødvendigvis at have en dansk ejer, idet et krigsførende lands skibe kunne søge ly under et neutralt flag, f.eks. det danske. Denne metode tyede hollænderne ofte til. I det omfang hollandske skibe er sejlet under dansk flag, er tallene for de danske skibe i tabel 4 for høje for krigsårenes vedkommende.⁴⁷ Hvis det er tilfældet, betyder det imidlertid blot, at den ovenfor beskrevne tendens styrkes, i den forstand at krigen ikke gav anledning til, at Danmark vandt markedsandele på andre staters bekostning (tabel 3 viser det samme).

Som tallene foreligger må konklusionen være, at for årene frem til og med 1794 var krigsforholdene af betydning for den danske sejlads på Riga og for Rigas eksport til Danmark, i den forstand at krigen gav Riga større eksportmuligheder. Danmark vandt ikke frem på andre staters bekostning i krigstider, og det tabte ikke andele i fredstider. Dette giver et andet billede af krigskonjunkturerens betydning end det, der ellers kendes fra litteraturen om koloni- og Middelhavshandelen.

For årene fra og med 1795 er der imidlertid belæg for, at Danmark vandt frem på det rigaeske marked ved at erobre markedsandele. I 1795 og 1796 udgjorde Rigas eksport til Danmark 22 % af dets samlede eksport (tabel 2). De danske skibe udgjorde hhv. 19 % og 17 % af alle de skibe, der anløb Riga (tabel 4). Fra 1797 er der tale om en reduktion både med hensyn til eksport- og til skibstallene, men niveauet er stadig relativt højere end før 1795. I 1805 og 1806 gik henholdsvis 18 % og 26 % af Rigas eksport til Danmark, og danske skibe udgjorde hhv. 25 % og 33 %. Som allerede omtalt skyldes en meget stor del af den kraftige fremgang i 1796, 1805 og 1806 en meget stor stigning i korneksporten (tabel 1).

Spørgsmålet er, om væksten virkelig kan have været så voldsom, som statistikkerne viser. Det skal erindres, at Holland, efter at det var blevet bragt under det revolutionære Frankrigs herredømme, i 1795 blev udelukket fra det russiske marked (Frankrig blev selv udelukket i 1793). Af tabel 3 fremgår det da også, at udførslen af varer fra Riga til Holland i 1794 havde en værdi af 1518473 rubler, men at der i årene 1795-1800 overhovedet ikke blev eksporteret til Holland. Også de hollandske skibstal var nul. Disse tal kan imidlertid ikke være korrekte. Af Øresundstoldregnskaberne fremgår det nemlig, at der i 1795 sejlede 58 og i 1796 32 danske skibe fra Riga til Holland. De 32 skibe medførte 27300 chetvert' rug og stort set ikke andet. Hollænderne indførte store mængder rug fra Riga, og da det blev udelukket, måtte transporterne foregå på andre landes skibe, herunder danske. Af Øresundstoldregnskaberne fremgår

⁴⁷ Ole Feldbæk: Dansk neutralitetspolitik under krigen 1778-1783, Københavns Universitet, Institut for Økonomisk Historie, publikation nr. 2, København 1971, p. 104.

det i øvrigt også, at der i årene 1785-1794 stort set ikke sejlede danske skibe på ruten, så de store tal i 1795 og 1796 må skyldes udelukkelsen af hollænderne. Dette viser, at det ikke kan være korrekt, når det russiske materiale viser, at der ingen eksport var til Holland efter 1794. De varer, der ifølge Øresundstoldregnskaberne blev udført fra Riga til Holland, må i Riga være blevet registreret som udført til ikke-hollandske havne, f.eks. danske. De endog meget store tal i 1795 og 1796 må derfor tages med forbehold. Det skal noteres, at det særligt var Rigas rugetransport til Danmark, der ifølge det russiske materiale var særligt stor i 1796, og Holland var netop storforsøger af rug.

Man skal som omtalt tage i betragtning, at der kan have været tale om en stigende tilførsel fra Riga til de danske (københavnske) transitoplæg. Den heraf følgende større reeksport fra København skulle som nævnt kunne aflæses af Øresundstoldregnskaberne, for så vidt eksporten gik til havne vest for Øresund. Som påvist er der faktisk tale om en sådan stigning i Københavns eksport af typisk russiske varer i 1790'erne. Korneksporten var imidlertid ikke større i 1795 end i 1794. Københavns eksport af russisk korn kan godt have været større i 1795 end i 1794; i så fald skal eksporten af andet korn så være faldet. Det viser, hvor vanskeligt det undertiden er at drage sikre konklusioner!

Den københavnske eksport af hamp steg meget markant i 1790'erne, og Rigas eksport af hamp til Danmark steg også på dette tidspunkt (det samme gjorde St. Petersborgs). Københavns eksport af hør var derimod beskeden.⁴⁸ Til en vis grad kan Rigas stigende eksport til Danmark forklares ved en stigende københavnsk reeksport.

Ved hjælp af generalbalancerne kunne det ovenfor påvises, at det indenlandske danske forbrug af russiske varer steg i årene 1792-1794. Om det er steget yderligere efter 1794 kan ikke afgøres, da generalbalancerne kun rækker til 1794, men en stigning er sandsynlig.

Sammenholdes oplysningerne fra de forskellige kilder må det kunne konkluderes, at Danmark efter 1794 har været i stand til at udnytte krigskonjunkturerne til at erobre markedsandele på de krigsførendes bekostning, og det vil især sige Holland. Væksten har dog formentlig ikke været så stor, som tallene viser, idet der efter alt at dømme er blevet svindlet med skibspapirerne.

Mens Danmark i perioden op til 1794 ikke udnyttede krigskonjunkturerne på samme måde som i forbindelse med Middelhavs- og kolonihandelen, har krigen i 1790'erne og op til 1807 givet Danmark øgede muligheder for at konkurrere med de ellers dominerende magter.

⁴⁸ Michael Jensen: op.cit., p. 55.

Som resultat får man således, at det er nødvendigt at differentiere med hensyn til krigskonjunkturernes betydning.

Det er imidlertid også muligt at anskue tallene fra en anden synsvinkel end den konjunkturrelle:⁴⁹

	Danske skibe til Riga (i snit):	Vækst:	Alle skibe til Riga (i snit):	Vækst:
1760'erne	101,0	+9,3 %	852,8	-1,1 %
1780'erne	110,4	+24,6 %	843,2	+6,5 %
1790'erne	137,4	+21,0 %	898,3	+17,3 %
1800-1804	166,2		1054,0	

Som det fremgår steg antallet af danske skibe fra årti til årti. Det samlede antal skibe steg ligeledes. (Tilbagegangen på 1,1 % fra 1760'erne til 1780'erne for det samlede antal skibe er formentlig misvisende. Der foreligger kun få totaltal fra 1760'erne, og de har formentlig været relativt lave i 1767 og 1768 på samme måde som tallene for de danske skibe, og dette betyder, at gennemsnittallet for 1760'erne reelt har været lavere end her angivet).

Udviklingen i den danske sejlads på Riga hang altså sammen med, at der i periodens løb skete en generel fremgang for sejladsen under ét. Det var det samme resultat, som Hans Chr. Johansen nåede frem til i sin analyse af den danske sejlads fra Østersøen til havnene vest for Øresund. Der er derfor ikke grund til at gøre mere ud af denne problematik her.

Alt i alt skal man således være opmærksom på, at der er to tendenser, der krydser hinanden: en langsigtet, der var dikteret af udvidelsen af det internationale handelssamkvem, og en mere kortsigtet der var betinget af de muligheder (eller mangel på samme) som de politiske forhold gav. Det russiske materiale viser, at de politiske forhold spillede ind på forskellig måde, alt efter hvilken periode der var tale om.

Danmark gjorde sig i markant grad gældende på markedet i Riga, især hvis man tager i betragtning, at det var en relativt lille handelsnation. Danmark var således generelt den tredjestørste aftager af Rigas varer, og danske skibe var den tredjestørste gruppe. England og Holland dominerede på Riga-markedet. Det er værd at notere, at Spanien og Portugal aftog store varemængder, mens kun få af deres skibe sejlede på Riga. Dette gav muligheder for tredjelands skibe, og ved hjælp af Øresundstoldregnskaberne kan det dokumenteres, at danske skibe i meget høj grad

⁴⁹ Tallene beregnet på grundlag af tabel 4.

gjorde sig gældende på denne rute med hensyn til hørtransporter, en aktivitet der var af meget stort omfang.⁵⁰

Indtil nu er denne undersøgelse blevet koncentreret om Rigas eksport til Danmark og om den danske sejlads på Riga. Hvad den danske eksport til Riga angår, er materialesituationen meget dårlig. Der findes således ikke oversigter over Rigas import fra de forskellige lande fordelt på varegrupper.

Der foreligger, i hvert tilfælde i de danske samlinger, kun nogle få tal for rubelværdien af Rigas import fra Danmark:⁵¹

År:	1766	1791	1803
A) Rubelværdi af Rigas import fra Danmark:	45094	61436	201730
B) Rubelværdi af Rigas samlede import:	1211914	2498183	2499087
C) A i % af B:	3,7 %	2,5 %	8,1 %

Sammenlignes med tallene i tabel 2, ses det, at Danmark havde et meget betydeligt underskud på Rigahandelen. At et vesteuropæisk land havde et betydeligt underskud på handelen med en havn i den østlige del af Østersøen er ikke en nyhed. De fleste lande havde et sådant underskud, også overfor Riga (og Rusland i det hele taget). Til gengæld er det interessant at bemærke, at Danmarks procentvise andel af Rigas import er betydeligt lavere end dets andel af Rigas eksport. Danmark havde altså ikke blot som de fleste andre lande et underskud, det havde særligt store handelsbalanceproblemer. Da landene generelt havde underskud på samhandelen med Riga (og Rusland i det hele taget) blev konkurrencen ubarmhjertig, og her er Danmark tydeligvis kommet til kort. Desuden var de russiske vareimportører som regel kapitalsvage, og de fordrerede derfor meget langfristede kreditter. Dette kan også have bidraget til de danske vanskeligheder. Det russiske marked var i det hele taget vanskeligt at operere på.⁵²

⁵⁰ Se tabellerne 3 og 5 samt Michael Jensen: op.cit., kap.3.

⁵¹ År 1766: A..Hupel: Topographische Nachrichten von Lief- und Estland, bd.2, Riga 1774, p. 367. År 1791: Handelstidender for år 1792, bd.1, p.122. År 1803: Oddy: op.cit., p.143. Som nævnt var smugleriet ind i Rusland øjensynligt et større problem end smugleriet ud af landet. Tallene er derfor formentlig for små.

⁵² Det russiske marked: Heinrich Storch: Historisch..., bd.8, pp.260-63.

De anførte tal viser, at Danmark havde underskud på handelen. Et statistisk materiale, der kun omfatter tre år, er noget spinkelt, men det er muligt at demonstrere underskuddet på anden vis. Som nævnt foreligger en håndfuld konsulatslister over danske skibe, der anløb og sejlede fra Riga. Af disse fremgår det, om det enkelte skib sejlede med eller uden ladning. Listerne viser, at et meget stort antal skibe ankom uden ladning, mens stort set alle sejlede fra Riga med ladning. Dette tyder også på, at Danmark har haft underskud.⁵³

Hvilke varer eksporterede Danmark til Riga? Dette kan ikke afgøres direkte, da der ikke foreligger hverken danske eller russiske statistikker, der dækker denne handel. Af de flere gange omtalte alfabetiske vareregistre fremgår det dog, at Danmark stort set kun eksporterede kolonivarer (især sukker, men også kaffe) til Rusland. Eksporten til Riga har formentlig bestået af de samme produkter. Ifølge bilag vedlagt generalbalancerne udførte Danmark kun i yderst begrænset omfang asiatiske varer til Rusland. Rusland indførte meget store mængder tekstiler og farvestoffer. Her formåede Danmark heller ikke at gøre sig gældende.⁵⁴

Ikke alene var konkurrencen meget hård og russerne kapitalfattige. Danmark manglede også i høj grad de varer, russerne havde brug for.

De russiske købmænd tog kun i meget begrænset omfang aktivt del i den russiske udenrigshandel. Det gav store muligheder for udlændinge, der etablerede handelshuse i Riga.⁵⁵

Der foreligger fra Riga og St. Petersburg en række officielle opgørelser over, for hvor store værdier de enkelte handelshuse udførte. Som påvist af Mironov, er de dog stort set alle ubrugelige. De indeholder nemlig et meget stort antal af såkaldte russiske handelshuse (»russiske borgere«). Mironov har påvist, at disse »russerne« reelt var udlændinge, der enten af egen fri vilje eller ved tvang var blevet indskrevet i det russiske borgerskab. Det er derfor ikke muligt ved hjælp af disse kilder at give et indtryk af de eventuelle danske huses stilling i hele perioden. Det skal understreges, at Mironovs undersøgelse sigter til forholdene i St. Petersburg. Et tilsvarende fænomen synes at have gjort sig gældende i Riga, hvor antallet af »russiske borgere« i statistikkerne, ligesom for St. Petersburgs vedkommende, begyndte at stige meget markant fra midten af

⁵³ Listerne findes i Kommercekollegiet i tyske sekretariat, journalsager nr. 300 (år 1761), nr. 542 (år 1763), nr. 319 (år 1775) og i Udenlandske og konsulatssekretariatet, journalsag nr. 92 (år 1794). Kun disse er bevaret i komplet form.

⁵⁴ Asiatiske varer: Michael Jensen: op.cit., pp. 65 ff. og andre varer: Heinrich Storch: Historisch..., suppl. bd., p. 53.

⁵⁵ De russiske købmænd forestod indenrigshandelen. De leverede varer til de som regel udenlandsk ejede handelshuse i havnebyerne, der forestod selve eksporten (og importen): Heinrich Storch: Historisch..., bd. 8, pp. 260-63.

1780'erne. Mironov nævner da også, at den russiske regerings bestræbelser på at få de udenlandske købmænd ind i det russiske borgerskab tog fart i 1785.⁵⁶

Fra Riga foreligger en enkelt liste fra før 1785, nemlig fra 1783.⁵⁷ I denne figurerer ikke russiske købmænd. Danske købmænd udførte varer til en værdi af 648061 rubler, hvilket var mere, end det der blev eksporteret for til Danmark i 1785 og lidt mindre end eksporttallet fra 1784 (desværre mangler tal for Rigas eksport i 1783). Sammenligningen med tallene fra 1784 og 1785 tyder på, at de danske handelshuse i Riga har udført for værdier, svarende til værdien af eksporten til Danmark. Også på dette punkt gjorde danske købmænd sig således i høj grad gældende.

Med udgangspunkt i det russiske materiale, suppleret med det danske, har det været muligt at udpege nogle hovedtræk ved den danske Rigahandel. Der var tale om grundforskning, idet der dog på nogle punkter forelå relevante resultater fra Hans Chr. Johansens arbejder.

Riga udførte ifølge de russiske eksportoversigter stort set kun hør- og hampeprodukter til Danmark. Disse varer var generelt centralt placeret i Rigas eksport, men var overrepræsenteret i eksporten til Danmark, der således blev ensidigt sammensat. I en del år blev der dog eksporteret store mængder korn.

Det var ikke muligt eksakt at belyse varesammensætningen af Rigas import fra Danmark, da der hverken forelå russiske eller danske oversigter. Det danske materiale viste imidlertid, at Danmark stort set kun udførte vestindiske varer, især sukker, til Rusland. De samme produkter må så også være blevet udført til Riga. Derimod afsatte Danmark små mængder asiatiske varer til Rusland, mens det ikke var i stand til at levere vigtige russiske importvarer som tekstiler og farvestoffer.

Danmark måtte således notere et stort underskud på den direkte samhandel med Riga. Dette resultat var ikke overraskende, da det er almindeligt bekendt i forskningen, at Vesteuropa havde sådanne handelsbalanceproblemer overfor landene ved Østersøens østlige bredder. Det var til gengæld påfaldende, at Danmark havde særligt store vanskeligheder. Konkurrencen har været ubarmhjertig, det rigaeske marked vanskeligt tilgængeligt og Danmark var ikke i stand til at levere en del af de vigtigste russiske importvarer. Til gengæld sejlede danske skibe i store tal på Riga, hvilket blandt andet afspejler det faktum, at de i stort omfang

⁵⁶ B.N. Mironov: K voprosu o roli russkogo kupechestva vo vneshnej torgovle Peterburga i Arkhangelska vo vtoroj polovine XVIII-XIX veka, Istorija SSSR nr.6, 1973, p.131.

⁵⁷ År 1783: D. Macpherson: Annals of Commerce, Manufactures, Fisheries and Navigation, Edinburgh, 1805, p.38.

tog del i sejladsen mellem Riga og de sydeuropæiske destinationer. Herved har man kunnet dække en del af handelsbalanceunderskuddet ind.

Hans Chr. Johansen har allerede påvist, at handelen mellem Østersøområdet og havnene vest for Øresund gennemløb en langsigtet vækst. Her kan blot tilføjes, at det af det russiske materiale fremgår, at det samme gælder for den danske sejlads på Riga.

Der er i denne artikel blevet lagt vægt på at undersøge karakteren af den danske Rigahandels udvikling. Det er bekendt, at krigsforhold gav det neutrale Danmark gode betingelser for at erobre markedsandele i forbindelse med Middelhavs- og kolonihandelen fra de krigsførende magter. Gælder denne »traditionelle» forklaring også for Rigahandelen? Resultatet af undersøgelsen var, at det på dette punkt er nødvendigt at differentiere. For årene efter 1794 gjaldt det, at Danmark drog fordel af krigsforholdene til at vinde andele. For hele den lange periode 1762-1794 kunne det ganske vist konstateres, at den danske handel og sejlads i absolutte tal steg i krigstider og gik tilbage i fredstider. Dette skyldtes imidlertid ikke svingende konkurrenceevne, men at Rigas samlede udenrigshandel ekspanderede i krigstider og reduceredes i fredstider. Dette giver et nyt perspektiv på spørgsmålet om krigs- og fredskonjunkturernes indflydelse.

Med hensyn til Danmarks anvendelse af de forøgede leverancer fra Riga i krigstider blev analysen på grund af materialesituationen lidt usikker. For krigsperioden i 1790'ernes vedkommende kunne det vises, at reeksporten af typisk russiske varer fra København steg markant. Noget tilsvarende kunne ikke vises for krigsårene o. 1760 og o. 1780, hvilket dog ikke udelukker, at det kan have fundet sted. Undersøgelsen viste til gengæld, at reeksporten fra København af typisk russiske varer må have været meget beskeden i anden halvdel af 1780'erne, der da også var en fredsperiode, det vil sige en periode, hvor Rigas eksport til Danmark var relativt lille. Det danske materiale viste, at det indenlandske forbrug af russiske varer var særligt stort i krigstider, og i øvrigt stigende i det lange løb. Skibsbyggeriet har formentlig også spillet ind.

Analysen afslører både svage og stærke sider af den danske Rigahandel. Der var tale om et stort underskud. Samhandelen var ikke særlig differentieret med hensyn til varesammensætning. Før 1795 formåede Danmark ikke at vinde markedsandele i krigsperioder. Til gengæld aftog Danmark meget store varemængder i Riga, danske skibe tog i betydeligt omfang del i sejladsen og fik fragter til Sydeuropa. Fra 1795 erobrede man markedsandele. Riga var en af de vigtigste europæiske destinationer for dansk skibsfart.

Tabel 1
Eksport fra Riga til det danske monarki 1762-1807 (mængder i russiske enheder/rigsdaler kurant, faste priser).

Vare/År	1762	1764	1766	1767	1771	1774	1784
	pud/rdl	pud/rdl	pud/rdl	pud/rdl	pud/rdl	pud/rdl	pud/rdl
Hamp	70186/115892	71891/118707	70325/116121	45321/74834	34956/57719	110653/182712	100589/166094
Hør	113591/234453	71939/148483	91717/189306	94273/194581	58547/120841	50943/105147	90177/186127
Blår	17554/14493	12558/10368	30358/25064	24101/19897	16222/13393	39157/32328	27404/22625
Olie	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
Jern	0/0	0/0	0/0	163/337	0/0	1027/2120	1920/3962
Potasse	2153/1778	334/276	1644/1357	1137/938	349/288	310/256	92/76
Tobak	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	5238/10812
Frø	111/333	100/300	1502/4506	0/0	409/1227	4489/13466	2163/6488
	chetv/rdl	chetv/rdl	chetv/rdl	chetv/rdl	chetv/rdl	chetv/rdl	chetv/rdl
Rug	26488/79942	5494/16582	10378/31320	0/0	31551/95219	15316/46224	44543/134429
Hvede	219/824	65/244	75/281	0/0	1403/5291	1391/5249	8363/31549
Havre	11993/15081	27/34	186/234	0/0	5561/6992	28/35	2534/3186
Byg	283/641	1624/3676	343/776	0/0	4711/10662	298/674	4209/9527
Andet	/0	/0	/1344	/2464	/1467	/1359	/1073
I alt	/463437	/298669	/370308	/293053	/313101	/389570	/575949

Anm.: Pud = russisk vægtenhed = 16,38 kg.; chetvert' = russisk mål = 209,9 liter; rdl = dansk rigsdaler kurant; tnd. = tønde.

Tabel 1 (fortsat)
Ekspor fra Riga til det danske monarki 1762-1807 (mængder i russiske enheder/rigsdaler kurant, faste priser).

Vare/År	1785	1786	1788	1789	1793	1794	1795 ^{a)}
	pud/rdl	pud/rdl	pud/rdl	pud/rdl	pud/rdl	pud/rdl	pud/rdl
Hamp	76960/127077	67906/112127	71824/118596	62368/102983	80486/132900	97484/160966	48973/80865
Hør	88083/181804	80319/165779	55194/113921	44443/91732	71792/148179	75601/156041	39068/80637
Blår	31780/26238	33641/27774	27843/22987	35240/29094	31149/25717	49752/41076	22291/18404
Olie	0/0	0/0	48/898	440/817	499/926	0/0	419/778
Jern	1328/2741	0/0	163/337	421/869	7219/14901	0/0	1726/3562
Potaske	195/161	423/349	403/332	329/271	117/96	250/206	572/472
Tobak	3282/6775	586/1210	3756/7753	4574/9441	0/0	2328/4806	2961/6112
Frø	735/2206	3148/9443	715/2145	426/1277	368/1104	543/1629	925/2775
	chetv/rdl	chetv/rdl	chetv/rdl	chetv/rdl	chetv/rdl	chetv/rdl	chetv/rdl
Rug	11055/33365	8061/24328	21/63	185/559	6867/20726	1392/4200	4768/14388
Hvede	343/1293	387/1461	0/0	0/0	4534/17105	3025/11411	5592/21095
Havre	39/49	3683/4632	0/0	37/47	0/0	0/0	0/0
Byg	1795/4064	3593/8133	0/0	1/3	30/67	30/67	0/0
Andet	/1126	/507	/2093	/2109	/3489	/196	/52150
I alt	/386897	/355744	/269127	/239202	/365211	/380598	/281238

Anm.: Pud = russisk vægtenhed = 16,38 kg.; chetvert' = russisk mål = 209,9 liter; rdl = dansk rigsdaler kurant; tnd. = tønde.

a): Vedr. 1795: tallene for dette år dækker det, der blev transporteret på danske skibe. Tallene for de øvrige år dækker hele eksporten.

Tabel 1 (fortsat)
Eksport fra Riga til det danske monarki 1762-1807 (mængder i russiske enheder/rigsdaler kurant, faste priser).

Vare/År	1796	1797	1803	1804	1805	1806	1807
	pud/rdl	pud/rdl	pud/rdl	pud/rdl	pud/rdl	pud/rdl	pud/rdl
Hamp	104031/171776	88164/145577	87856/145068	104150/171974	145499/240250	160799/265513	82364/136001
Hør	55333/114208	69892/144258	38496/79456	57297/118261	51304/105891	46975/96957	31347/64701
Blår	41534/34291	53280/43988	40380/33338	54367/44886	64171/52980	44979/37135	27331/22565
Olie	531/987	512/951	808/1501	419/778	703/1306	1348/2504	545/1012
Jern	7104/14664	1195/2466	24/50	799/1648	107/221	0/0	451/931
Potasse	1137/939	2365/1953	1494/1233	4969/4102	2205/1820	2158/1781	905/747
Tobak	4981/10280	10139/20926	6636/13697	7024/14497	13701/28279	8040/16594	7273/15011
Frø	39888/119664	21923/65769	4225/12675	2486/7458	2138/6414	2260/6780	2473/7419
	chetv/rdl	chetv/rdl	chetv/rdl	chetv/rdl	chetv/rdl	chetv/rdl	chetv/rdl
Rug	138269/417293	40599/122528	54810/165415	29350/88576	297468/897751	437456/1320231	0/0
Hvede	23945/90332	4159/15688	2477/9344	1827/6891	12688/47864	688/2596	0/0
Havre	801/1007	0/0	11654/14654	972/1222	112/141	372/468	0/0
Byg	26839/60750	11047/25003	4421/10006	2582/5845	4124/9336	3137/7100	0/0
Andet	/2158	/3069	/11715	/28488	/18201	/31520	/19958
I alt	/1038349	/592177	/498153	/494627	/1410452	/1789178	/268345

Anm.: Pud = russisk vægtenhed = 16,38 kg.; chetvert' = russisk mål = 209,9 liter; rdl = dansk rigsdaler kurant; tnd. = tønde.

Ad tabel 1

Tallene i tabel 1 stammer fra officielle russiske eksportoversigter. Enhederne i disse er ikke de traditionelt russiske, som dem der er anvendt i tabel 1. Der er altså foretaget en omregning. Eksportoversigterne findes følgende steder (Kkoll = Kommercekollegium).

For året:

1762	Kkoll, tyske sekretariat, journalsag nr. 54, år 1763.
1764	Kkoll, tyske sekretariat, journalsag nr. 1361, år 1764.
1766	Hupel: Topographische, bd. 2, side 380.
1767	Kkoll, tyske sekretariat, journalsag nr. 152, år 1768.
1771	Kommercedeputationen, konsulatsrapporter, under 6/11-1771.
1774	Kkoll, tyske sekretariat, journalsag nr. 68, år 1775.
1784	Kkoll, Udenlandske og konsulatssekretariatet, journalsag nr. 646, år 1784.
1785	Kkoll, Udenlandske og konsulatssekretariatet, journalsag nr. 163, år 1786.
1786	Kkoll, Udenlandske og konsulatssekretariatet, journalsag nr. 8, år 1787.
1788	Kkoll, Udenlandske og konsulatssekretariatet, journalsag nr. 53, år 1789.
1789	Kkoll, Udenlandske og konsulatssekretariatet, journalsag nr. 12, år 1790.
1793	Kkoll, Udenlandske og konsulatssekretariatet, journalsag nr. 92, år 1794.
1794	Kkoll, Udenlandske og konsulatssekretariatet, journalsag nr. 1, år 1795.
1795	Handelstidender for år 1796, bd. 1, side 99.
1796	Handelstidender for år 1797, bd. 1, side 55.
1797	Handelstidender for år 1797, bd. 2, side 787.
1803	Kkoll, Handels- og konsulatsfagets sekr., Rapp. konsul. i Riga, nr. 142, år 1804.
1804	Handelstidender for år 1805, side 126.
1805	Handelstidender for år 1806, side 98f.
1806	Handelstidender for år 1807, side 272.
1807	Handelstidender for år 1808, side 294f.

Tabel Ia
Eksport fra Riga til Danmark af trevarer til udrustning af skibe.

Vare/År	1766	1771	1774	1784	1785	1786	1789	1792	1793	1794	1795	1796	1797
Ræer/stænger	12	3	60	8	1	2	1	4	0	0	4	0	0
Bourtiller	2	9	135	9	42	11	1	7	12	29	13	11	2
Bovspyd	16	4	4	27	40	54	27	20	10	44	13	32	48
Master	26	16	59	171	117	232	109	61	289	87	76	218	172
Spir	124	109	108	25	55	99	69	80	129	48	55	551	351
Bjælker	842	539	487	51	131	131	439	352	133	1249	65	6304	11626
Sparrer	0	0	0	0	0	0	0	8	0	0	0	0	0
Bådshager	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0
Håndspager	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0
Vare/År	1804	1805	1805	1807									
Ræer/stænger	0	0	0	0									
Bourtiller	1	1	4	1									
Bovspyd	7	1	12	0									
Master	78	97	56	8									
Spir	54	88	140	49									
Bjælker	8	175	24	664									

Anm.: I alle tilfælde er der tale om *antal stykker*. Kilderne er eksportoversigterne, se forrige side.

Tabel 2

Eksport fra Riga 1766-1807, beregnet i rubler.

År	A) Til Danmark	B) Til alle nationer	A) i % af B)
1766	371382	2266193	16%
1784	735336	6392422	12%
1785	451479	5214411	9%
1786	443688	4337896	10%
1789	415115	4282028	10%
1790	675716	6525714	10%
1791	736693	7676752	10%
1792	643903	8285682	8%
1793	692057	8657798	8%
1794	736131	9608715	8%
1795	2421855	11050332	22%
1796	3094987	14024997	22%
1797	1350275	10412384	13%
1798	1461776	11849185	12%
1799	1751768	12514092	14%
1800	1223571	9881036	12%
1801	2004361	14323905	14%
1802	1476635	11872049	12%
1803	1437809	12371325	12%
1804	1078105	12166912	9%
1805	2959569	16463059	18%
1806	3995468	15547328	26%
1807	576372	11524755	5%

Ad tabel 2: Kildehenvisninger.

År:	
1766	Hupel: Topographische Nachrichten von Lief- und Estland, Riga 1774-82, bd. 2, p. 367.
1784	Handelstidender for år 1785, bd. 1, p. 106.
1785	Kkoll, Udenlandske og konsultssekretariatet, journalsag nr. 163, år 1786.
1786	Ibid., journalsag nr. 8, år 1787
1789	Ibid., journalsag nr. 12, år 1790
1790-1804	Oddy: European Commerce, London 1805, p. 148
1805	Handelstidender for år 1806, bd. 1, p. 100.
1806	Handelstidender for år 1807, bd. 1, p. 235.
1807	Handelstidender for år 1808, bd. 1, p. 293.

Tabel 3
Rubelværdi af eksporten fra Riga til forskellige lande 1766 og 1784-1807 beregnet i løbende priser.

Land/År	1766	1784 ¹⁾	1785	1786	1789	1790	1791	1792	1793	1794	1795
Danmark	371382	735336	451479	443688	415115	675716	736693	643903	692057	736131	2421855
England	755967	1288285	1357090	1239546	1143329	2103756	2461067	2781509	3003956	3110173	4850810
Holland	551566	1470321	1138363	764714	1258694	1885072	1532780	1944046	2598830	1518473	0
Preussen	0	0	115147	25271	70269	72942	154868	142212	87290	231032	449813
Lübeck	109821	0	0	234680	257445	289021	320524	245330	355105	463507	785121
Portugal	0	0	305977	146986	312690	335303	855853	787662	460013	495064	873043
Spanien	0	0	440972	329397	339881	342155	592784	806960	894210	1390719	508210
Sverige	167656	1182908	554436	577269	63337	82346	498515	348341	309097	487073	462366
Andre	54230	0	850947	576345	421268	739403	523668	585719	257240	1176543	699114
I alt	2661193	6392422	5214411	4337896	4282028	6525714	7676752	8285682	8657798	9608715	11050332

Land/År	1796	1797	1798	1799	1800	1801	1802	1803	1804	1805	1806	1807
Danmark	3094987	1350275	1461776	1751768	1223571	2004361	1476635	1437809	1078105	2959569	3995468	576372
England	6497392	3053420	4922213	6115149	5480786	5908906	2424265	4828959	5320522	5967012	4993581	6509768
Holland	0	0	0	0	0	840708	3179713	2405685	1358470	2092301	511431	197413
Preussen	449813	1185346	1235955	940751	866642	444652	254566	449329	417559	773452	405233	2238039
Lübeck	575445	626216	682020	624903	701735	66733	250619	84121	61160	865328	1681870	271926
Portugal	613332	1025403	1137982	1005663	564126	1590632	727434	675015	827135	965250	512232	357175
Spanien	901042	1576338	915911	322543	0	362226	1262556	1088416	1550614	1050489	1164633	410547
Sverige	992498	749084	103210	1097569	746137	1650959	947733	740885	654029	748540	1337311	921420
Andre	900488	846302	1390118	655746	298039	1454728	1348428	661106	899318	1041118	945569	42095
I alt	14024997	10412384	11849185	12514092	9881036	14323905	11872049	12371325	12166912	16463059	15547328	11524755

Anm.: Kilderne er de samme som til tabel 2. ¹⁾ For 1784 foreligger kun totaltallet og tallene for eksporten til de nævnte lande (Danmark, England, Sverige og Holland).

Tabel 4

Skibe til Riga 1760-1806 (fra de russiske skibslister).

År	A) danske skibe	B) alle skibe	A) i % af B)	Kildehenvisninger
1760	88			Kkoll., ts, js nr. 302, år 1761.
1761	158	1245	13%	Ibid., js nr. 503, år 1762.
1762	132	958	14%	Ibid., js nr. 542, år 1763.
1763	126			Ibid., js nr. 552, år 1764.
1766	92	612	15%	Ibid., js nr. 234, år 1767.
1767	73			Ibid., js nr. 152, år 1768.
1768	60			Ibid., js nr. 153, år 1769.
1769	79	596	13%	Ibid., js nr. 177, år 1770.
1775	98			Ibid., js nr. 319, år 1775.
1781	154	889	17%	HT for år 1782, bd. 1, p. 125.
1782	128	960	13%	HT for år 1783, bd. 1, p. 121f.
1783	141	1254	11%	HT for år 1784, bd. 1, p. 123.
1784	160	1085	15%	HT for år 1785, bd. 1, p. 106.
1785	107	841	13%	HT for år 1786, bd. 1, p. 94.
1786	102	746	14%	HT for år 1787, bd. 1, p. 93.
1787	66	704	9%	HT for år 1788, bd. 1, p. 151.
1788	66	564	12%	HT for år 1789, bd. 1, p. 100.
1789	70	546	13%	HT for år 1790, bd. 1, p. 84.
1790	142			HT for år 1791, bd. 1, p. 62f.
1791	130			HT for år 1792, bd. 1, p. 71.
1793	101	897	11%	HT for år 1794, bd. 1, p. 125.
1794	97	899	11%	HT for år 1795, bd. 1, p. 84.
1795	134	704	19%	HT for år 1796, bd. 1, p. 100.
1796	173	1032	17%	HT for år 1797, bd. 1, p. 86.
1797	166	942	18%	HT for år 1798, bd. 1, p. 70f.
1798	156	916	17%	HT for år 1799, p. 62.
1800	129	871	15%	Kkoll, H- og ks, rapp. nr. ?, år 1801.
1801	193			HT for år 1803, p. 14.
1802	170	1137	15%	HT for år 1803, p. 63.
1803	186			HT for år 1806, p. 66.
1804	153	1154	13%	HT for år 1805, p. 123.
1805	517	2101	25%	HT for år 1806, p. 68.
1806	675	2025	33%	HT for år 1807, p. 236.

Forkortelser: Kkoll = Kommercekollegiet; ts = tyske sekretariat; js = journalsag; H- og ks = Handels- og konsulatsfagets; rapp. = rapport fra konsulatet i Riga; HT = Handelstidender. Der foreligger tilsvarende tal for sejladsen fra Riga. De viser det samme.

Tabel 5
Skibe til Riga 1761–1806, fordelt på nationer.

	1761	1762	1781	1782	1783	1784	1785	1786	1787	1788	1789
Danske	158	132	154	128	141	160	107	102	66	66	70
Engelske	138	108	169	94	200	175	143	175	205	168	144
Hollandske	358	302	3	6	122	170	167	142	176	160	145
Svenske	250	187	295	298	422	311	187	147	31	46	0
Preussiske	0	6	95	153	123	77	90	42	31	33	22
Andre	341	223	173	281	246	192	147	138	195	91	165
I alt	1245	958	889	960	1254	1085	841	746	704	564	546
	1793	1794	1795	1796	1797	1798	1800	1802	1804	1805	1806
Danske	101	97	134	173	166	156	129	170	153	517	675
Engelske	176	237	194	393	195	230	380	217	339	432	352
Hollandske	183	173	0	0	0	0	0	85	2	1	0
Svenske	143	159	127	104	159	224	112	219	201	368	372
Preussiske	19	15	65	199	216	112	77	204	176	320	48
Andre	275	218	184	163	206	194	173	242	283	463	578
I alt	897	899	704	1032	942	916	871	1137	1154	2101	2025

Anm.: Kilderne er de samme som til tabel 4.

SUMMARY

Danish Trade with Riga, 1760-1807

The present study deals with Riga's export to and imports from Denmark as well as the extent of Danish ship traffic in the port of Riga. It establishes the kind of commodities that were traded and describes the development of trade and shipping. It attempts, moreover, to clarify the conditions that influenced that development.

The sources on which the study is based are of Russian origin. They consist of summary lists of various commodity exports from Riga to Denmark, figures on the ruble value of Riga's total export and import trade with Denmark, and statistics on the number of Danish ships engaged in Riga's trade. The source material consists of records kept by custom officials in Riga.

As shown in *Table 1*, in most of the years of the period Riga's export to Denmark consisted of flax, hemp and tow, which until the mid-1790s constituted 80 to 95 per cent of all annual exports; after 1794 from one-fifth to two-thirds of it.

Of other commodities only grain was significant, especially so after 1794, when it accounted for a large portion of the outgoing trade. During the critical years when Danish agriculture was unable to meet domestic demand, Riga, as the study shows, helped to mitigate the difficulties. There were particularly heavy imports of Russian grain in the Norwegian territory of the Danish realm.

Riga also exported timber to Denmark (see *Table 1a*). For technical reasons it has not been possible to calculate the monetary value.

It is widely held that the extent of Danish trade in the boom years of the second half of the eighteenth century was closely related to the political situation in Europe. In virtue of its neutrality during the numerous great wars of the period, it prospered on cargoes that in times of peace would have been carried by the ships of other nations. The phenomenon is apparent in colonial and Mediterranean trade as well as in shipping to and from the belligerent countries.

The present study shows that Riga's export to Denmark and Danish shipping activity were most extensive during the war years at the beginning of the 1760s, around 1780 and from the 1790s to 1807.

The fact that exports were greatest in wartime was due to an increase in deliveries to the Copenhagen transit depots (at least in the case of hemp) and to the need of meeting a rise in Danish domestic demand (presumably for use in shipbuilding and for export manufacturing). The connection can be demonstrated for the second half of the 1780s and for the 1790s, but due to the state of the sources, not for the 1760s, while for the years around 1780 it can only be demonstrated with regard to domestic consumption.

It can be shown on the basis of figures for exports and shipping that the wars had an impact during the years prior to and including 1794 in the sense that they gave rise to a general increase in Riga's exports, including those to Denmark. During this period Denmark did not increase its share in the market at the expense of other countries during times of war. On the other hand, neither did it lose its share of the market in times of peace, despite a drop measured in absolute figures.

It is shown, however, that during the periods of war between 1795 and 1807,

Denmark did increase its share of the market, and this included both the Riga export trade and total shipping activity.

The study also demonstrates that aggregate Danish shipping expanded at an increasing rate decade by decade.

There was, thus, a double trend: a long-term trend based on an expansion of international trade relations; and a short-term trend contingent on opportunities created (or not created) by current political conditions.

Denmark made a notable mark on the Riga market, especially in consideration of the fact that it was a relatively small nation. Its ships made up the third largest single group (*Table 5*), and it was the third largest recipient of Riga's exports (*Table 3*). Danish ships were greatly in evidence in the shipping lanes between Riga and southern Europe, particularly in the flax traffic. Riga was the principal Russian destination for Danish shipping.

Unfortunately, there are no summary records on Riga's imports from Denmark, but there are figures on the ruble value of total annual imports for three different years during the period. A comparison of the ruble value of imports and exports shows that, like most other countries, Denmark's commerce with Riga resulted in a large trade deficit. Its share in deliveries to Riga was considerably smaller than its share in Riga's outgoing trade, which means that selling domestic wares on the Riga market was particularly difficult for Denmark. There were several reasons for this: the competition was cutthroat, Russian merchants demanded large credits, and Denmark was short on a number of the most important Russian imports. Danish export to Russia, Riga thus included, consisted mostly of groceries, especially sugar, but also coffee.

Translated by MICHAEL WOLFE